

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA EPOCII BRONZULUI ÎN JUD. BRĂILA

DE

N. HARTUCHE

Dacă alte zone geografice ale țării au constituit obiectul unor îndelungi și cuprinzătoare cercetări arheologice, teritoriul actual al jud. Brăila, sau mai exact zona din NE Munteniei, cuprinsă între cursurile apelor Dunării, Siretului, Buzăului și Călmățuiului, a intrat în sfera investigației arheologice abia cu un deceniu și jumătate în urmă. O lacună, ușor sesizabilă în cercetările din această zonă, privește epoca bronzului în general, și perioadele sale timpurie și mijlocie în special. Ele vor constitui obiectul cercetării de față.

Dacă judecăm după situația existentă în actualul jud. Brăila și în Dobrogea, constatăm că nu s-a descoperit nici o așezare care să aparțină unei culturi din bronzul timpuriu și mijlociu. În Dobrogea, după încetarea așezărilor Cernavoda III, până la apariția așezărilor din bronzul final, de tip Coslogeni, nu se știe nimic¹. În jud. Brăila, după dispariția ultimelor urme ale culturii Foltești II „și chiar a celor sporadice Foltești III”, până la apariția primelor dovezi ale culturii Noua, constatăm o situație similară celei din Dobrogea.

O singură descoperire izolată, care ar marca existența bronzului mijlociu, o constituie mormîntul din tumulul de la pepiniera Baldovinești, de lângă Brăila, în care s-au găsit câteva fragmente de cești, aparținînd culturii Tei (II)². În cei 17 ani de cercetări făcute pe raza jud. Brăila, nu s-a descoperit nici o așezare de tip Tei, dar nici un alt mormînt care să aparțină acestei culturi. I. Nestor arată că cultura Tei nu înaintază spre răsărit mai departe de zona sud-vestică a Călmățuiului, și acest fapt este confirmat pînă în prezent³. D. Berciu este de părere că această cultură, în etapa ei finală, ar fi pătruns și pe teritoriul Dobrogei, bazîndu-se pe unele descoperiri sporadice de aici⁴.

¹ Sebastian Morintz, *Pontica*, 5, 1972, p. 56.

² N. Hartuche, *Repertoriul arheologic al jud. Brăila*, p. 14; N. Hartuche și F. Anastasiu *RevMuz*, 2, 1965, p. 367.

³ I. Nestor, *Istoria României*, vol. I, p. 105—106.

⁴ D. Berciu, *Din istoria Dobrogei*, vol. I, p. 67.

Acest punct de vedere nu este îmbrățișat de S. Morintz, care susține că sporadicele urme atribuite culturii Tei din Dobrogea, se încadrează culturii de tip Coslogeni⁵. Fără a exclude definitiv posibilitatea descoperirii în viitor a unor așezări din etape măcar târzii ale culturii Tei în zona Călmățuiului, mormintul de la Baldovinești rămâne deocamdată o descoperire izolată.

Această aparentă necunoaștere, afectînd cel puțin prima jumătate a epocii bronzului în zona Brăilei și a Dobrogei, începe treptat să-și găsească unele explicații prilejuite de descoperirea unor morminte plane și tumulare în această regiune. Este știut astăzi că conceptul de cultură a mormintelor cu ocră nu mai poate fi susținut. Indiferent dacă aceste morminte sînt plane sau tumulare, cu sau fără ocră, cu scheletele în poziția întinsă sau chircită, din ele puține se încadrează în mod cert unei anumite culturi cunoscute⁶. Unele pot fi atribuite eneoliticului sau perioadei de tranziție (Cernavodă, Foltești) pe cînd altele nu le putem atribui nici uneia din acestea. În jud. Brăila cunoaștem o serie de descoperiri de acest gen, pe care nu le putem încadra din punct de vedere cultural. Pentru exemplificare vom face o sumară trecere în revistă a unor morminte descoperite grupat sau izolat. Vom începe cu o descoperire mai veche, făcută în incinta pepinierei Baldovinești, de lângă Brăila. Aici, într-un tumul aplatisat din cauza lucrărilor agricole, au fost descoperite 18 morminte de înhumăție. Excluzînd pe cel atribuit culturii Tei (M. 5), care era situat către extremitatea de nord-est a movilei⁷, din restul de 17 morminte, 4 conțineau schelete în poziția întinsă cu brațele pe lângă corp, iar 13 aveau scheletele în poziția chircită. Deși nu vom face o descriere detaliată a mormintelor și inventarului⁸ pe care îl conțineau (acest lucru l-am făcut într-o altă lucrare), totuși considerăm necesar a reveni cu o succintă prezentare a faptelor. Gropile mormintelor au fost săpate în lutul galben, de la baza movilei, sau în mantaua acesteia. Ele aveau forma rectangulară, iar la două s-au observat urme de birne. Majoritatea scheletelor în poziția chircită erau culcate pe partea stîngă (în 9 cazuri) și numai 4 pe dreapta, iar ca orientare, majoritatea aveau craniul spre est.

Inventarul funerar consta din vase ceramice (în total 9 exemplare), două catarame de os cu gardină în jurul orificiului central și un inel de os, iar din categoria obiectelor de piatră fac parte: un virf de săgeată de silix de dimensiuni mici, un cuțit curb de piatră și o lamă de silix cu aspect de grattoir, lucrată foarte grosolan (fig. 1/6—7). Vasele sînt de dimensiuni mijlocii, confecționate neglijent din pastă impură, majoritatea fiind lipsite de ornamente. Dintre toate, mai mult ne reține atenția vasul de dimensiuni mai mari, în formă de ceașcă, descoperit în mormintul nr. 15, al cărui schelet era în poziție chircită, culcat pe partea stîngă și cu capul orientat către est. Vasul de ofrandă este lucrat din pastă de calitate mai bună, într-o tehnică îngrijită, comparativ cu celelalte exemplare. La exterior, pasta are culoarea castaniu-cenușie cu pete gălbui. Forma: tronconică, cu gura larg deschisă și ușor oblică, înclinată

⁵ Sebastian Morintz și N. Angheliescu, SCIV, 21, 1970, 3, p. 375.

⁶ Sebastian Morintz și P. Roman, SCIV, 19, 1968, 4, p. 561, 562.

⁷ N. Harțuche și F. Anastasiu, RevMuz, 2, 1965, p. 367.

⁸ N. Harțuche și F. Anastasiu, *Brăilița*, 1968, p. 40 și urm.

spre toartă. Corpul vasului este bombat în partea superioară, îngustându-se către fund. Buza este lată și puțin teșită spre interior. Vasul este prevăzut cu o toartă aplicată, în formă de bandă și cu o albiere longitudinală. Față de nivelul gurii vasului toarta este puțin supraînălțată. Decorul constă numai din ornamentarea umărului vasului cu un șir de linii in-

Fig. 1. — Baldovinești, 1-4, vase din mormintele de la Baldovinești; 5, disc de os; 6, cuțit curb de piatră; 7, vîrf de săgeată de silex. Toate provin din mormintele de la Baldovinești.

cizate, dispuse în formă de unghiuri, așezate orizontal, întrerupte de toartă (fig. 1/3-4). Dimensiuni: înălțimea 12 cm, diam. gurii 16 cm, diam. fundului 8 cm. În mormîntul nr. 3 (așezat tot în poziția chircită) s-au descoperit un vîrf de săgeată din silex, de dimensiuni mici, cu baza concavă terminată în două aripioare, cu marginile foarte fin retușate (fig. 1/7) și o cataramă de os cu gardină în jurul orificiului central, identică cu cea descoperită în M. 12 (fig. 1/5). Vîrful de săgeată este asemănător

cu exemplarele din mormintele de la Girceni⁹, precum și cu unele aparținând culturilor Monteoru și Schneckenberg¹⁰. Cît privește cataramele de os, acestea sînt și ele frecvente, atît în unele morminte, cum ar fi cele de la Stoicani¹¹, Bogonos¹² sau Brăilița, cît și în unele așezări aparținînd culturii Monteoru¹³. Din acest punct de vedere, ele nu pot constitui un criteriu de datare cronologico-culturală, deoarece atît vîrfurile de săgeți de silex de tipul amintit, cît mai ales cataramele de os, cu sau fără gardină, au o largă răspîndire, atît la noi, dar mai ales pe teritoriul U.R.S.S., întîlnindu-se în morminte și așezări, începînd din perioada de tranziție și pînă în plină epoca bronzului.

Cît privește vasul ceramic din mormîntul nr. 15 de la Baldovinești, judecînd după pastă, formă, dar mai ales după decor, el nu poate fi atribuit nici unei culturi cunoscute la noi în perioada de tranziție sau epoca bronzului. Îclinăm să credem că acest vas datează dintr-o vreme mai tîrzie, la nivel de bronz mijlociu, sau poate chiar la începutul bronzului tîrziu. Exceptînd forma, decorul de pe vasul de la Baldovinești este întîlnit pe unele vase descoperite în morminte din curganul nr. 40 (vasul din mormîntul 33) de la Hreășevki, din bazinul mijlociu al Volgăi, atribuite culturii Srubno-hvalinsk, datată în bronzul tîrziu, secolele XV—XIII î.e.n.¹⁴ O altă analogie am găsit-o la un vas aflat în muzeul din Pokrovsk, descoperit într-un mormînt cu schelet chirceit din curganul F 17, din zona Pokrovsk, tot pe Volga mijlocie, datat după secolul al XV-lea î.e.n.¹⁵.

La mormîntul nr. 13 (care avea aceeași poziție și orientare ca M. 15) s-a găsit lingă craniu un cuțit curb de piatră (Krummesser) care, după cît se știe, nu are corespondent în nici o cultură eneolitică sau în perioada de tranziție de la noi, ci numai în culturile care reprezintă epoca bronzului deja formată, și pînă tîrziu către sfîrșitul acestei epoci (Glina III, Schneckenberg, Monteoru, Tei și chiar cultura Noua)¹⁶.

Caracteristicile ceramicii și ale celorlalte obiecte de inventar, descoperite în mormintele din tumulul de la Baldovinești, permit încadrarea cronologică a acestei necropole în epoca bronzului, probabil la nivel de post Glina III-Schneckenberg, fiind contemporană cu unele faze ale culturii Monteoru, cu începuturile culturii Tei, iar unele morminte, ca M. 15, să aparțină etapei de început a bronzului tîrziu.

Cu ocazia săpăturilor efectuate în comuna Rimnicelu, pe popina-tell din lunca Buzăului, unde s-a descoperit o așezare care datează de la sfîrșitul eneoliticului (la nivel de Cernavoda I)¹⁷, au fost găsite și 19

⁹ A. și M. Florescu, *Materiale*, 6, 1959, p. 225, fig. 5.

¹⁰ E. Dunăreanu Vulpe, *Dacia*, 5—6, 1935—1936, p. 161, fig. 9; A. Prox, *Die Schneckenbergkultur*, pl. 13/1—3; 30/1—7.

¹¹ M. Petrescu-Dîmbovița, *Materiale*, 1, 1953, p. 119, fig. 53/3—4.

¹² Idem, *SCIV*, 2, 1950, 1, p. 112, fig. lb.

¹³ În așezarea de tip Monteoru (faza Ic3) de la Satu Nou, Panciu, N. Harțuche a descoperit o cataramă de os fără gardină. Obiectul este inedit și se află în depozitul Muzeului Brăilei. Adrian Florescu ne-a informat că M. Florescu a descoperit în așezări monteorene din Moldova catarama de os cu gardină. Îi mulțumim și pe această cale pentru informații.

¹⁴ N. Merpert, *KS*, 50, 1953, p. 43—54, fig. 3 și 5.

¹⁵ P. Rau, *ESA*, 4, 1929, p. 41—57, fig. 14.

¹⁶ N. Harțuche și F. Anastasiu, *Brăilița*, 1968, p. 44, 49 și pl. 40/7.

¹⁷ N. Harțuche, *Repertoriul arheologic*, p. 26.

morminte ce aparțin unor epoci diferite¹⁸. Unul dintre acestea se deosebește ca rit și inventar funerar de restul mormintelor. Acesta, numerotat M. 10, a fost descoperit în 1969, pe marginea de est a popinei, în punctul unde începe panta, din care cauză scheletul se afla la adâncimea de numai 0,66 m. Groapa mormintului avea forma ovală. Scheletul, ale cărui oase erau bine conservate, era așezat în poziția chircită, culcat pe partea stîngă, avînd picioarele bine strînse, iar palmele aduse aproape în dreptul feței (fig. 3/1). Mortul era orientat est—vest, cu privirea spre sud. Inventarul funerar consta dintr-un vas de lut așezat în fața craniului, culcat pe o parte, cu fundul îndreptat spre schelet. Vasul este lucrat neglijent, dintr-o pastă impură. Ambele suprafețe sînt acoperite cu slip subțire, de culoare gălbuie cu pete castanii. Forma este aproape bitronconică, cu corpul bombat în partea centrală. Marginea este dreaptă, ușor rotunjită spre interior. Pe partea interioară, sub buză, este aplicată o mică proeminență alungită, care servea probabil ca apucătoare; fundul este plat (fig. 4/3). Dimensiuni: înălțime 14,5 cm, diam. gurii 15 cm, diam. fundului 8,4 cm. În afară de vasul amintit s-au mai găsit între palmele mortului, cîteva fragmente dintr-un obiect de bronz, complet oxidate.

În satul Lișcoteanca, com. Bordei Verde, la 3 km spre vest de sat, pe teritoriul agricol al C.A.P. Zăvoaia, din terasa Călmățuiului se detașează spre SE, în luncă, un tell puțin mai înalt decît terasa. Cu prilejul săpăturilor arheologice făcute în 1970—1971, pe acest tell s-a descoperit o așezare gumelnițeană, precum și 5 morminte de înhumație¹⁹. Dintre acestea, două (M. 1 și 4) aparțin epocii bronzului, unul (M. 5) unui călăreț nomad, iar două (M. 2 și 3) populației sarmatice. În problema care ne interesează, ne vom ocupa de mormintele nr. 1 și 4. Mormîntul nr. 1, descoperit în 1970, era situat pe latura de vest a tellului, iar la adâncimea de 1,90 m, fundul gropii ajungea la masa de chirpici a unei locuințe gumelnițene din nivelul I. În mormînt era scheletul uman așezat în poziția întinsă pe spate și cu brațele întinse de-a lungul corpului. Scheletul aparține unui adult, avînd oasele bine conservate, orientat cu capul spre vest, iar picioarele la est. Craniul este inclinat puțin spre dreapta, avînd privirea la sud. Inventarul mormîntului îl forma un vas ceramic, așezat în partea dreaptă, la depărtare de numai cîteva centimetri de craniu.

Vasul de ofrandă este confecționat cu mina din pastă comună, care conține degresant — grăunțe de nisip — ce dau pereților un aspect puțin zgrunțuros. Ambele suprafețe sînt acoperite cu un strat subțire de slip, cu aspect mat, fără urme de lustruire. Atît în spărtură, cît și pe partea interioară, pasta are culoarea cenușie-brună, pe cînd la exterior domină culoarea gălbuie-cărămizie, cu pete mari brune-cenușii. Vasul are forma de castron bitronconic turtit, cu corpul foarte dezvoltat, linia de maximă curbură rotunjită, iar fundul plat și îngust în comparație cu diametrul gurii. Buza este răsfrîntă brusc în afară și superficial rotunjită. Ornamentarea s-a realizat numai pe jumătatea superioară, constînd din două linii paralele dispuse imediat sub buză, iar alte două linii, tot paralele, se află puțin mai sus de partea de maximă curbură a pîntecului.

¹⁸ *Ibidem*, p. 27.

¹⁹ Săpăturile de la Lișcoteanca au fost executate de N. Harțuclie și F. Anastasiu și sînt în curs. Materialul este nepublicat.

În zona dintre cele două benzi s-a executat o altă bandă din două linii în formă de val, cu crestele rotunjite. Întregul decor este realizat prin imprimarea șnurului răsucit. Pe linia diametrului maxim al corpului, vasul este prevăzut cu o apucătoare alungită, cu trei impresiuni. În comparație cu dimensiunile vasului, apucătoarea este de mărime foarte redusă (fig. 5/1). Dimensiunile vasului: înălțime 17 cm, diam. gurii 24,5 cm, diam. maxim al corpului 32 cm, diam. fundului 9 cm.

Mormîntul nr. 4 a fost descoperit în 1971. Groapa acestuia avea tot forma dreptunghiulară, străpungînd stratul de cultură gumelnițean, avînd adîncimea de 1,36 m. Scheletul aparținea de asemenea unui adult, lung de 1,57 m. Mortul a fost așezat în poziția întinsă, cu craniul înclinat ușor spre stînga, iar bărbia căzută pe piept. Brațul stîng era întins pe lîngă corp, pe cînd dreptul era îndoit din cot, palma fiind așezată pe abdomen. Orientarea: VSV—ENE. Inventarul funerar, ca și la primul mormînt, îl forma tot un vas de lut așezat deasupra umărului drept, în apropierea craniului, cu gura înclinată către schelet (fig. 3/2; 5/2). Vasul este confecționat din pastă mai fină, acoperit atît în interior cît și la exterior cu un strat de slip subțire, nelustruit, care face ca suprafața să fie moale la pipăit. Partea interioară a vasului are culoarea cenușie cu nuanțe gălbui, pe cînd cea exterioară este cărămizie deschisă, cu câteva pete slabe cenușii în zona fundului. Ca formă acesta se deosebește de cel din M. 1, fiind aproape semisferic, cu fundul perfect rotunjit, puțin turtit într-o parte, din care cauză vasul are o ușoară înclinare. Pe această parte este prevăzut cu un cioc perforat, în formă de apucătoare. Buza vasului este trasă în interior (fig. 5/2). Decorul este realizat tot cu șnurul răsucit. La 1 cm mai jos de buză s-a executat o linie cu un șnur gros răsucit și adînc imprimat. Imediat sub aceasta se află o bandă formată din trei linii paralele orizontale, foarte subțiri, realizate tot cu șnurul răsucit și foarte fin imprimat. De la baza acestor linii, corpul vasului este ornamentat cu o bandă de șase linii paralele, în ghirlandă. O proeminență-cioc, a fost acoperită și ea cu două ghirlande mai scurte (fig. 5/2). Dimensiunile vasului: înălțime 11,5 cm, diam. gurii 19 cm, lungimea proeminenței-cioc 6 cm, diam. orificiului 0,8 cm.

Avînd în vedere poziția și orientarea scheletelor, dispunerea în mormînt a inventarului funerar, cît și relativa asemănare a vaselor, considerăm că cele două morminte de pe tell-ul de la Lișcoteanca sînt contemporane. Forma și decorul vasului din M. 1 nu permit analogii cu nici un exemplar din culturile contemporane de la noi, în schimb, pe teritoriul U.R.S.S. găsim vase al căror decor permite unele legături. Așa, de exemplu, este unul din vasele descoperite într-un mormînt din curganul nr. 2 de lîngă satul Maloe-Okulovo, raionul Murom, reg. Gorki. Ornamentul de pe vasul amintit este executat tot cu șnurul răsucit, dispus sub formă de benzi de linii paralele, între care s-a executat o altă bandă în formă de val cu crestele mai ascuțite și nu rotunjite ca la exemplarul nostru²⁰. A. Zbrueva datează aceste morminte la sfîrșitul epocii bronzului.

Vasul din mormîntul nr. 4, ornamentat cu ghirlande, are posibilități de comparație mai largi. Dacă ne gîndim la motivul în sine — ghirlanda — și la tehnica de realizare — șnurul — am fi tentați să legăm

²⁰ A. V. Zbrueva, SA, 9, 1947, p. 199—212, fig. 2/1; 3a, b.

acest vas de ornamentul realizat în aceeași manieră pe unele vase aparținând culturii amforelor sferice, descoperite în mormintele de la Dolheștii Mari²¹. Or, a vorbi despre contemporaneitatea amforelor sferice și mormintele de la Lișcoteanca, nu credem că este întru totul posibil. Unii cercetători plasează aspectul Dolheștii Mari la sfârșitul perioadei de tranziție și poate la începutul epocii bronzului — ante Schneckenberg A (M. Dinu), pe când P. Roman îl paralelizează cu Schneckenberg A și Foltești III.

O mai bună analogie credem că se poate face cu un vas găsit la un mormint dintr-un curgan de la Kristianskoje, din nordul Caucazului, pe care M. Talgren îl plasează la începutul epocii bronzului²². Comparând datarea lui Zbrueva și Talgren, se constată o mare diferență. Chiar dacă admitem datarea lui Talgren în bronzul timpuriu, pentru zona nord caucaziană, aceste vase la noi vor apărea ceva mai târziu, probabil în bronzul mijlociu, sau cel mai devreme la sfârșitul bronzului timpuriu. Pornind de la sistemul de ornamentare a vaselor de la Lișcoteanca, în special vasul din M. 4, trebuie amintită și asemănarea cu unele ornamente de pe unele vase aparținând culturii Schneckenberg B.²³

O altă descoperire din jud. Brăila o constituie mormintul de la Horia-Făurei. Satul Horia este situat la distanța de 2 km spre NE de orașul Făurei, în apropiere de râul Buzău. În primăvara anului 1971, a fost săpată o movilă din marginea satului, în care la adâncimea de 2 m s-a descoperit un mormint care conținea un schelet uman, distrus în timpul lucrărilor²⁴. Din informațiile culese am aflat că scheletul aparține unui matur, așezat în poziția chircoită, având în apropierea craniului un vas de lut. Acesta este lucrat din pastă de calitate relativ bună. Suprafața exterioară a vasului este acoperită cu un slip fin, pe care se păstrează urme de lustruire. La exterior culoarea este cenușiu-castanie. Vasul este de dimensiune mijlocie având forma tronconică. Pe corp a avut o toartă, aplicată sub buză, (fig. 4/2). Forma acestui exemplar îl apropie de unele vase din tumulul de la Baldovinești.

După dispariția culturilor Foltești II și III din aria lor de răspîndire și Cernavoda III din Dobrogea, nu cunoaștem descoperiri de tip Glina III, Schneckenberg, Monteoru sau Tei. Mormintul Tei de la Baldovinești rămîne o apariție izolată, cu totul insuficientă pentru a permite concluzia că această cultură ar fi ajuns pînă aici. Sintem obligați, în studiul actual al cercetărilor, să admitem că zona ocupată mai înainte de culturile Foltești și Cernavoda este ocupată la un moment dat de populațiile de păstori venite din stepele nord-pontice, care pătrund aici și pendulează cu turmele lor dintr-un loc în altul, în căutare de pășuni. Așa cum pe bună dreptate observa și S. Morintz, aceste populații pătrund

²¹ M. Dinu, *ArhMold*, 1, p. 42—64, fig. 1, 3/3; 8/2.

²² A. M. Talgren, *ESA*, 6, 1931, p. 126—145, fig. 48.

²³ A. Prox, *Die Schneckenbergkultur*, pl. 16/7, 9; 18/6.

²⁴ Descoperirea mormintului de la Horia — Făurei ne-a fost sesizată la 1. III. 1971 de tov. I. Drăghici, vicepreședinte al Consiliului popular al orașului Făurei.

acum din răsărit, datorită unor anumite condiții climatice care au determinat căutarea de noi pășuni pentru turme ²⁵.

Pe de altă parte, se admite și presiunea exercitată de unele triburi de păstori asupra altora, care au pornit mai departe, părăsind teritoriile din nordul Mării Negre. S. Morintz constată totală lipsă a unor culturi materiale sedentarizate pe teritoriul Dobrogei, în epoca bronzului timpuriu și mijlociu, în schimb, prezența populațiilor răsăritene cu economie pastorală, încearcă să o dovedească prin existența unor morminte tumulare, referindu-se în principal la descoperirea mormintelor de la Hamangia-Oeamurlia de jos, în care s-a descoperit și statuia menhir, și pe care le datează în epoca bronzului, secolul al XV-lea î.e.n. ²⁶ Vasul de ofrandă din mormântul nr. 1 de la Hamangia îl datează, comparativ cu un vas descoperit la Pokrovsk, pe Volga mijlocie, în secolul al XV-lea î.e.n. ²⁷ La materialul prezentat de S. Morintz, noi adăugăm o altă descoperire, tot din Dobrogea, ce i-a fost necunoscută la data când întocmea lucrarea. Este vorba de un mormânt tumular găsit pe raza satului Hagieni, com. Limanu, jud. Constanța. Deși această descoperire este amintită de noi într-un alt articol, revenim asupra ei și mai ales asupra datării ²⁸. Mormântul din tumulul de la Hagieni conținea un schelet uman așezat în poziția chircită, pe ale cărui oase se mai păstrau urme de ocru roșu. În regiunea craniului s-a găsit un vas de lut, lucrat neglijent cu mâna, din pastă de calitate inferioară, de forma unei cănițe de dimensiune mijlocie (fig. 4/1). Tipologic, vasul de la Hagieni este asemănător cu un vas-căniță descoperit la Baldovinești, contemporan deci cu o parte din mormintele de aici și probabil și cu cel de la Hamangia. În privința datării mormântului de la Hagieni, renunțăm la concluzia mai veche conform căreia îl atribuiam etapei de sfârșit a perioadei de tranziție ²⁹.

În Moldova, pătrunderea acestor păstori a produs, fără îndoială, perturbări în rindul populației existente aici. Ultimii reprezentanți ai culturii Foltești, presați dinspre sud-vest și nord de purtătorii culturilor Monteoru și Costișa-Belopotok, pe de o parte, iar dinspre răsărit de triburile de păstori, fie că au evoluat într-un mod cu totul deosebit, încît nu-i mai putem recunoaște, fie că parțial au fost antrenați sau asimilați de populația monteoreană sau de păstori nomazi. Este foarte greu, în stadiul actual al cercetărilor, să arătăm cu precizie care a fost soarta acestora.

Absența în zona noastră a culturilor Glina III și Monteoru (deși știm că purtătorii culturii Monteoru nu părăseau regiunea dealurilor subcarpatice, abaterile de la această regulă constituind excepții) ³⁰, precum și a culturii Tei, se poate explica numai prin prezența unor populații străine, care probabil au dăinuit multă vreme, barînd pătrunderea populației culturilor cunoscute în bronzul timpuriu și mijlociu. Ocea ce cunoaștem

²⁵ Sebastian Morintz, *Pontica*, 5, 1972, p. 53 și urm.

²⁶ *Ibidem*, p. 57.

²⁷ A. M. Talgren, *ESA*, 2, 1925, p. 25 și urm.; A. I. Trenojîn, *SA*, 1, 1965, p. 65 și urm.; p. 84.

²⁸ N. Hartuचे, *Contribuții la repertoriul arheologic al Dobrogei*, *Pontica*, 4, p. 249 și urm., fig. 1/1-2.

²⁹ *Ibidem*, p. 250.

³⁰ I. Nestor, *Istoria României*, vol. I, p. 102.

Fig. 2. — Vase din mormintele de la Baldovinești.

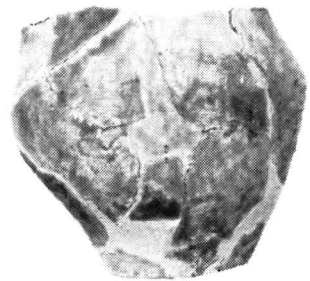
Fig. 3. — 1, scheletul mormintului de la Rîmnicelu; 2, scheletul mormintului nr. 4 de la Lișcoteanca.

1

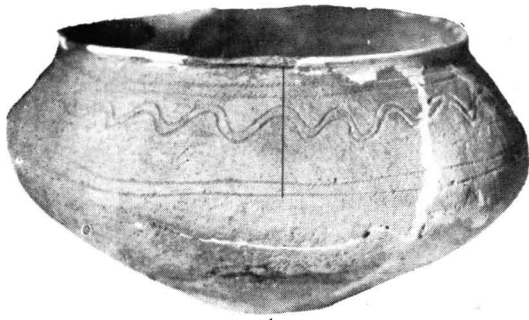
2

3

Fig. 4. — 1, vas din mormintul de la Hagieni; 2, vas din mormintul de la Horia — Făurei; 3, vas din mormintul de la Rîmnicelu.

Fig. 5. — Vase din mormintele de la Lișcoteanca.

1

2

Fig. 6. — Fragmente de vase din
așezarea de la Sihleanu.

acum în nord-estul Munteniei, ca și în Dobrogea, sînt mormintele tumulare sau plane pe care le-am amintit. Ele nu pot fi plasate cronologic decît în epoca bronzului. Așa de exemplu mormîntul nr. 8 de la Brăilița, o parte din mormintele din Moldova, ca cele de la Corlăteni, Glăvănăștii Vechi, Holboca, Valea Lupului, Gîrceni, Stoicani, sau o parte din cele de la Smeeni (Buzău), se încadrează în perioada bronzului timpuriu ³¹, pe cînd cele de la Baldovinești, Lișcoteanca, Horia-Făurei, Rîmnicelu și cele din Dobrogea, se plasează la sfîrșitul perioadei timpurii și în perioada mijlocie a epocii bronzului. Aceasta fiind situația, înclinăm să credem că în zona de care ne ocupăm, nici cercetările viitoare nu vor aduce surpriza descoperirii unor așezări care să aparțină culturilor „clasice” ale epocii bronzului din zonele limitrofe. Este posibil ca numai întîmplător, să se descopere o așezare monteoreană, undeva în nord-vestul județului în bazinul superior al Călmățuiului sau Buzăului, iar spre sud-vest o așezare aparținînd culturii Tei. O parte din păstorii nomazi care au pătruns în zonele unde se formau culturile „clasice” ale bronzului au fost asimilați, nu fără a participa într-o anumită măsură la geneza lor, același lucru petrecîndu-se cu cei care au înaintat mai spre sud, în Balcani. Acestui curent răsăritean care a apărut de timpuriu, de la sfîrșitul eneoliticului și a înaintat spre sud, i se va opune un contracurent sudic (sesizat tot de timpuriu) care se manifestă și în epoca bronzului. În zona noastră populațiile de păstori, venite din răsărit, au fost multă vreme foarte puțin receptive la influențele din afară.

Prezența triburilor de păstori aici, cu probabile pătrunderi de populații din răsărit, va dura pînă la apariția purtătorilor culturii Noua-Coslogeni, care ocupă o largă arie teritorială. Purtătorii acestui nou complex cultural vor asimila populația din această zonă, iar în afara ei vor înlocui splendidele culturi clasice carpato-danubiene: Monteoru, Tei, Witenberg, ș.a. Prezența purtătorilor culturii Noua în zona Brăilei este atestată de descoperirea unor așezări tipice, ca cele de la Brăilița, Maraloiu și Lișcoteanca ³². Sud-estul Munteniei și Dobrogea sînt ocupate acum de purtătorii culturii Coslogeni, care face parte din același mare complex: Sabatinovka-Noua.

Persistența triburilor de păstori pînă la apariția primelor elemente Noua, conviețuirea acestora cu noii veniți, precum și unele eventuale legături cu culturile vecine — Monteoru și Tei, evaluate pînă la etapa lor finală, au creat un aspect cultural nou, căruia îi spunem provizoriu, aspectul de tip Sihleanu ³³. Deocamdată nu susținem că avem de-a face cu o cultură materială nouă, dar se poate ușor constata că materialul arheologic de la Sihleanu (fig. 6), precum și unele de la Rîmnicelu (fig. 7) și Brăilița, reprezintă un element nou, care nu se încadrează nici în cultura Noua și nici la Monteoru sau Tei, deși influențele ultimelor două culturi sînt

³¹ Încercări de periodizare a mormintelor cu ocră din țara noastră au făcut mai mulți cercetători. Iată cîteva exemple: Vl. Zirra, MIA, 1960, p. 97—120; P. Roman, RevMuz, 4, 1964, p. 314—325; M. Florescu, ArhMold, 2—3, 1964, p. 105—125.

³² N. Harțuche și F. Anastasiu, *Brăilița*, 1968, p. 24—25, pl. 58; F. Anastasiu și N. Harțuche, Danubius, 1, 1967, p. 27 și urm.

³³ N. Harțuche, *Un nou aspect cultural de la sfîrșitul epocii bronzului la Dunărea de jos*. Comunicare ținută la sesiunea științifică a muzeului de arheologie din Constanța, în octombrie 1970. Va apare în Pontica, 5, 1972.

sesizabile. Din punct de vedere cronologic acest material nu poate fi încadrat decât la sfârșitul epocii bronzului. Pentru plasarea aspectului Sihleanu în cadrul larg al bronzului de sfârșit, există două posibilități :

a) Dacă el s-a format din elementul vechi — păstorii nomazi care au locuit aici în perioada bronzului mijlociu și târziu — contaminat de

Fig. 7. — Vas-cească dintr-un mormînt de la Rîmnicelu, punctul „La Oglindă”.

culturile vecine Monteoru și Tei (chiar într-o măsură redusă), pînă la apariția triburilor Noua, atunci acest aspect corespunde începutului acestei culturi.

b) În eventualitatea că aspectul Sihleanu reprezintă o sinteză a elementului vechi, plus influențele Monteoru și Tei (care sînt cele mai pregnante), la care s-ar adăuga eventual și cele noi de tip Noua, atunci el poate fi plasat la sfârșitul culturii Noua, dăinuind un timp și după dispariția acesteia. În acest caz am putea considera aspectul Sihleanu un element care precede începuturile culturii Babadag, deci un aspect Prebabadag. Opțiunea definitivă pentru una din cele două posibilități, ar fi deocamdată riscată. Numai în momentul cînd descoperirile de genul celor de la Sihleanu vor spori, se va putea trage o concluzie certă în această problemă.

CONTRIBUTIONS À LA CONNAISSANCE DE L'ÉPOQUE DU BRONZE DANS LE DÉPARTEMENT DE BRĂILA

RÉSUMÉ

L'auteur présente les fouilles effectuées dans les villages de : Baldovinești, Lișcoteanca, Rîmnicelu, Horia (département de Brăila), où l'on a découvert dans des tombes tumulaires ou planes des objets d'inventaire funéraire qui datent de différentes périodes de l'époque du bronze.

Après la disparition des cultures Foltești et Cernavodă, dans l'aire occupée par ces dernières, des bergers nomades viennent de l'est, des steppes nord-pontiques, et s'établissent ici jusqu'à la fin de l'époque du bronze.

Leur présence explique l'inexistence des cultures « classiques » de l'époque du Bronze : Glina III, Schneckenberg, Monteoru ou Tei.

L'auteur démontre que les tombes de Baldovinești, Lișcoteanca, Rîmnicelu et Horia-Făurei (dép. Brăila), ainsi que celles de Hamangia et Hagieni (dép. Constanța—Dobroudja), datent de la fin de la première période et de la période moyenne de l'époque du bronze.

Pour l'étape finale de l'époque du bronze, on connaît dans la zone de Brăila la culture Noua et en Dobroudja la culture Coslogeni.

Dans un habitat situé dans le rayon du village Sihleanu (dép. Brăila) on a découvert des fragments céramiques qui attestent l'existence d'un nouveau aspect culturel, nommé provisoirement l'aspect de type Sihleanu. En ce qui concerne la datation, il peut appartenir à la culture : a) Prenoua et b) Prebabadag.

Ayant en vue le matériel documentaire à notre disposition on croit que le problème de l'époque de bronze dans cette zone a été généralement expliqué.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Baldovinești, 1—4, vases découverts dans les tombes de Baldovinești ; 5, disque en os ; 6, couteau courbé de pierre ; 7, un bout de flèche en silex ; objets provenant des tombes de Baldovinești.

Fig. 2. — Vases découverts dans les tombes de Baldovinești.

Fig. 3. — 1, le squelette découvert dans la tombe de Rîmnicelu ; 2, le squelette de la tombe n°. 4 de Lișcoteanca.

Fig. 4. — 1, vase de la tombe de Hagieni ; 2, vase de la tombe de Horia-Făurei ; 3, vase de la tombe de Rîmnicelu.

Fig. 5. — Vases des tombes de Lișcoteanca.

Fig. 6. — Des fragments de vases de l'habitat de Sihleanu.

Fig. 7. — Un vase-tasse découvert dans une tombe de Rîmnicelu, point « la Oglindă ».

